

KONCEPT DIREKTOG OBJEKTA IZ KOGNITIVNOLINGVISTIČKE PERSPEKTIVE

Matas, Laura

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:057444>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**KONCEPT DIREKTOG OBJEKTA IZ KOGNITIVNOLINGVISTIČKE
PERSPEKTIVE**

LAURA MATAS

SPLIT, 2024.

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Uvod u kognitivnu gramatiku hrvatskog jezika

**KONCEPT DIREKTOG OBJEKTA IZ
KOGNITIVNOLINGVISTIČKE PERSPEKTIVE**

STUDENTICA:

Laura Matas

MENTORICA:

v. pred. dr. sc. Helena Burić

Split, rujan 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Objekt iz perspektive tradicionalnih hrvatskih gramatika	2
2.1. Josip Silić i Ivo Pranjković – <i>Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta</i>	2
2.2. Eugenija Barić i dr. – <i>Hrvatska gramatika</i>	5
2.3. Radoslav Katičić – <i>Sintaksa hrvatskoga književnog jezika</i>	8
2.4. Dragutin Raguž – <i>Gramatika hrvatskoga jezika</i>	10
2.5. Sličnosti i razlike u pristupu objektu prema četiri hrvatske gramatike	11
3. Kognitivnolingvistički pogledi na jezik	14
4. Kognitivnolingvistički pogledi na objekt	21
5. Kognitivnolingvistički pogledi na direktni objekt u hrvatskome jeziku	25
5.1. Prototipni direktni objekt	26
5.2. Dva direktna objekta	27
5.3. Rubne prijelazne konstrukcije	28
5.4. Dijelni i slavenski genitiv	31
6. Zaključak	33
7. Literatura	34
Sažetak	37
Abstract	38

1. Uvod

U završnome radu istražuje se koncept direktnoga objekta u hrvatskome jeziku iz kognitivnolingvističke perspektive. Proučavanje gramatičkih kategorija u hrvatskome jeziku ima dugu tradiciju, a koncept direktnoga objekta igra ključnu ulogu u razumijevanju sintaktičkih struktura. Tradicionalne gramatike hrvatskoga jezika, koje su se razvijale kroz stoljeća, uglavnom su se fokusirale na formalne aspekte jezika, naglašavajući sintaktičke funkcije poput objekta kao dopune glagolu. Međutim s razvojem kognitivne lingvistike sredinom 20. stoljeća, pojavila se nova perspektiva koja je postavila značenje u središte jezičnoga opisa. Kognitivna lingvistika, koja je nastala kao reakcija na formalne teorijske pristupe poput transformacijsko-generativne gramatike, naglašava neraskidivu povezanost između semantike i sintakse. U okviru kognitivne lingvistike, koncepti poput direktnoga objekta ne promatraju se isključivo kao sintaktičke kategorije, već kao ključne komponente u razumijevanju kako govornici konceptualiziraju radnje i njihovo djelovanje na druge entitete. Ova perspektiva pruža dublje razumijevanje jezičnih fenomena, povezujući gramatičke strukture s ljudskim iskustvom i percepcijom svijeta. Cilj ovoga rada je istražiti kako se koncept direktnoga objekta interpretira unutar kognitivnolingvističkoga okvira i usporediti ga s pristupima koje nude tradicionalne hrvatske gramatike. Analizirajući primjere iz hrvatskoga jezika, rad nastoji pokazati prednosti i ograničenja svakoga pristupa, pružajući tako cjelovitiju sliku o ulozi objekta u gramatičkoj strukturi rečenice.

2. Objekt iz perspektive tradicionalnih hrvatskih gramatika

Temeljni cilj ovoga poglavlja jest istražiti kako tradicionalne hrvatske gramatike tumače i definiraju pojam objekta, a u poglavljima koja slijede tradicionalne ćemo poglede na gramatički koncept objekta usporediti s kognitivnolingvističkim pogledima te analizirati u kojim su aspektima formalni, tradicionalni pristupi ipak nedostatni za detaljnu analizu i dublje razumijevanje pojma objekta, a time i drugih lingvističkih koncepata.

2.1. Josip Silić i Ivo Pranjković – *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*

Prema Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića (2007: 299) riječ *objekt* dolazi iz latinskoga jezika, od riječi *obiectum*, koja znači *ono što je pred čime, što je izloženo ili što je stavljeno nasuprot čemu drugom*. U hrvatskome jezikoslovlju, umjesto toga naziva, upotrebljava se i riječ *predmet*. Objekt označava tzv. drugi predmet, jer je riječ o članu rečeničnoga ustrojstva koji stoji nasuprot subjektu, a koji se označava kao prvi predmet. Objekt je predmet u vezi s kojim se odvija određena radnja, tj. onaj predmet koji je zahvaćen glagolskom radnjom. Ovdje vrijedi napomenuti kako se pojam *dopuna*, koji se u stručnoj i znanstvenoj literaturi upotrebljava u kontekstu objekta, ne smije shvaćati kao sinonim pojmu *objekt* jer pojam dopuna ipak ima šire značenje. Naime dopuna može značiti i određeni predmet koji ne mora biti član rečeničnoga ustrojstva ili tagmem, odnosno zavisna sastavnica dopunskih spojeva riječi koje su rezultat jakoga ili slaboga upravljanja. Dopunom se mogu smatrati i neki elementi rečeničnoga ustrojstva koji ne označuju predmet uključen u radnju, već okolnosti u kojima se radnja predikata događa (Silić i Pranjković 2007: 266), pa tako primjerice u konstrukcijama *pasti s krova*, *voziti kroz kišu i vjetar*, *preglasno pjevati*, *plivati brzo* prijedložni izrazi *s krova* i *kroz vjetar i kišu* te prilozni *preglasno* i *brzo* očigledno ne predstavljaju predmet radnje navedenih konstrukcija, već njihove zavisne tagmeme i dopunske sastavnice, a koje profiliraju okolnosti u kojima se radnja izražena glagolom odvija.

Oblik objekta u rečenici, odnosno njegov padež, predodređen je samim glagolom jer se objekt u rečenično ustrojstvo uvrštava prema gramatičkim i leksičkim svojstvima glagola koji dolazi uz predikat i povezuje se s njim jakim upravljanjem. Takvi glagoli nazivaju se prijelaznim glagolima, a to su prije svega glagoli koji predodređuju objekt u akuzativu. Bliži ili izravni objekti naziv su za objekte kojima mjesto u rečenici otvaraju upravo takvi glagoli. Objekti toga tipa označuju predmete koji su izravno uključeni u radnju i bez kojih često te radnje ni nema. Prijelazni glagoli većinom označuju apstraktne radnje, pa je bez predmeta uključenoga u radnju i sama ta radnja nedostatno konkretna. Izraz *apstraktna radnja* kod Silića i Pranjkovića odnosi se na općenitu radnju koju takozvani apstraktni glagol može označavati, pri čemu taj glagol može uzeti različite vrste objekata. Kada u rečenici nije jasno određen objekt, rečenica zvuči negramatično i neprecizno kao što je slučaj s rečenicom *On je razbio*. Takva rečenica ostavlja dojam nedovršenosti i nejasnoće jer glagol *razbijati* zahtijeva dopunu, odnosno objekt, kako bi rečenica imala smisla. Nasuprot tome, rečenica *On pjeva* može biti razumljiva i bez preciziranja objekta, jer može značiti primjerice da se netko bavi pjevanjem. U kontekstu ovog rada važno je istaknuti da su, iz kognitivnolingvističke perspektive, prototipni prijelazni glagoli upravo oni koji označavaju konkretne, fizičke, energične i dinamične radnje – radnje koje lako uočavamo u stvarnom svijetu, a ne one koje označavaju apstraktne, psihološke ili emocionalne procese. Zbog toga su direktni objekti često obvezatni, odnosno neispustivi članovi rečeničnoga ustrojstva (Silić i Pranjković 2007: 299-300).

Direktni objekt u hrvatskome jeziku najčešće pronalazimo u akuzativu, a čak i kada to nije slučaj, obvezatno je zamjenjiv njime. Iz toga proizlazi da direktni ili izravni objekt može biti izražen i u dijelnome ili slavenskome genitivu jer su oni zamjenjivi akuzativom. Dijelni genitiv upotrebljava se primjerice za tvarne, nebrojive imenice i stoji umjesto akuzativa kada je riječ o dijelu predmeta, dakle ne o cjelovitome predmetu. Primjerice u konstrukciji *Marko je uzeo kruha*, genitivni oblik *kruha*, zamjenjiv je akuzativnim oblikom *kruh*, pa stoga ista rečenica može glasiti i *Marko je uzeo kruh*.¹ Slavenski genitiv dobio je svoj naziv jer je svojstven upravo slavenskim jezicima. Upotrebljava se umjesto akuzativa u niječnim rečenicama. U takvim rečenicama genitiv je zamjenjiv akuzativom, a značenje ostaje slično.

¹ Želimo naglasiti da unatoč tomu što je genitivni oblik zamjenjiv akuzativnim, te dvije konstrukcije značenjski nisu identične jer govornicima hrvatskoga jezika na kognitivnoj razini profiliraju različitu sliku, pa tako akuzativni oblik profilira objekt kao određenu cjelinu, a dijelni genitiv kao što i sam naziv sugerira, dio te cjeline. U kognitivnoj lingvistici kao što navode Belaj i Tanacković Faletar (2014), prototipno značenje akuzativa predstavlja shematični koncept cilja procesa izraženoga nekim glagolom, odnosno *pacijens*, koji je u prototipnim scenarijima statičan, ali pod utjecajem djelovanja inicijatora ili agensa, kojeg tradicionalno nazivamo subjektom, prolazi kroz vidljivu promjenu, a pritom je važno napomenuti da je ciljni entitet radnjom zahvaćen u potpunosti kao cjelina. S druge strane prototipno značenje genitiva predstavlja shematični koncept ishodišta, od kojega se genitivno kodirani entitet, na određeni način, odvaja. U konstrukciji *Marko je uzeo kruha*, genitivno kodirani entitet *kruha*, zamišljamo kao komad tvari koji subjekt *Marko* odvaja i preuzima od ishodišta koje predstavlja cjelina *kruh*.

Kada izbor između akuzativa i genitiva pridonosi razlici u značenju kao što smo već napomenuli, ona se prvenstveno odnosi na kategoriju određenosti, pa tako primjerice genitivni oblik *kruhA* može označavati nešto neodređeno u količinskome smislu, dok akuzativni oblik *kruh* označava određenost (Silić i Pranjković 2007: 300-301).

Dalji ili neizravni objekti dolaze u ostalim kosim padežima (uključujući i akuzativ), koji mogu biti besprijedložni ili prijedložni. Indirektni objekt također označava predmet koji je zahvaćen glagolskom radnjom, ali to ne mora biti predmet na kojemu se radnja vrši. To može biti predmet u vezi s kojim se radnja vrši. Primjerice u konstrukciji *Šaljem pismo prijateljici*, dativni oblik *prijateljici*, koji predstavlja indirektni ili neizravni objekt konstrukcije, entitet je koji nesumnjivo ima veze s radnjom izraženom glagolom, ali istovremeno ne predstavlja predmet nad kojim se radnja vrši ili predmet bez kojega te radnje nema. Drugim riječima konstrukcija *Šaljem pismo* gramatična je i bez uključivanja indirektnoga objekta *prijateljici*. U većini slučajeva radnja prijelaznoga glagola nezamisliva je bez objekta,² dok kod neprijelaznoga objekti ne moraju biti izravno uključeni (Silić i Pranjković 2007: 301).

Stupanj obvezatnosti objekta, direktnoga i indirektnoga, ovisan je o naravi radnje označene glagolom, ali i o kontekstu ili situaciji u kojoj se radnja odvija. Postoji opće pravilo: "Pojava je objekta obvezatnija što je značenje glagola uopćenije (apstraktnije) i obrnuto, pojava je objekta manje obvezatna što je značenje glagola konkretnije" (Silić i Pranjković 2007: 301).

Postoje i rečenice bez objekta zbog velikog broja glagola koji mu ne otvaraju mjesto. To su prije svega glagoli stanja i kretanja, tj. glagoli koji označavaju radnje koje se ne odvijaju na predmetu niti u vezi s njim. Glagoli se razlikuju po značenju, budući da neki dolaze s objektom, a neki bez. Izostanak objekta često može dati glagolu kvalitativno značenje (Silić i Pranjković 2007: 302). Po obliku objekti mogu biti u svim kosim padežima bez prijedloga izuzevši lokativ (koji nikad ne dolazi bez prijedloga) (Silić i Pranjković 2007: 303). Prijedložni objekti mogu imati oblike prijedložno-padežnih izraza u genitivu, dativu, akuzativu, lokativu i instrumentalu. Postoje i rečenice s više objekata, gdje jedan objekt može biti bliži, a drugi dalji. Bliži je objekt uvijek u akuzativu, a dalji može biti u genitivu, dativu, akuzativu, lokativu ili instrumentalu. Uz neprijelazne glagole mogu se naći i po dva različita dalja objekta, koja mogu biti u različitim kosim padežima primjerice u konstrukciji *Zahvalili su im na pomoći* (Silić i Pranjković 2007: 303-304).

² To nije uvijek slučaj jer u hrvatskome jeziku postoje konstrukcije s prijelaznim glagolima, a koje ne zahtijevaju eksplicitno uključivanje izravnoga objekta, no o tome više u dijelu o kognitivnolingvističkim pogledima na objekt.

2.2. Eugenija Barić i dr. – *Hrvatska gramatika*

Prema gramatici *Hrvatska gramatika* (1997) autorice Eugenije Barić i suradnika objekt je imenica koja u određenoj konstrukciji može stajati s prijedlogom ili bez njega u nekom od kosih padeža: genitivu, dativu, akuzativu, lokativu ili instrumentalu. Mjesto objekta u rečenici određuje glagol ili neka druga riječ s glagolskim svojstvima. Osim po svojoj poziciji u rečenici, objekt se razlikuje od adverbne oznake po specifičnom značenju koje se ne može jednostavno prepričati. Gramatičko svojstvo glagola ili riječi u funkciji glagola da takvoj riječi otvara mjesto zove se rekcija (Barić 1997: 431). U rečenici, objekt se postavlja prema rekciji određenoga glagola ili druge riječi koja ima svojstva glagola. Rekcija određuje koju će gramatičku kategoriju padeža ili prijedložni izraz objekt imati. Glagoli se prema rekciji razvrstavaju na osnovi padeža ili prijedložnih izraza koje zahtijevaju za postavljanje objekta: genitiv, dativ, akuzativ, lokativ i instrumental. Izravni je objekt imenica u akuzativu koja se postavlja zahvaljujući prijelaznim glagolima. Neizravni objekt može biti u genitivu, dativu ili instrumentalu, ovisno o glagolu. Glagoli koji imaju neizravni objekt zahtijevaju različite padeže ili prijedložne izraze ovisno o značenju radnje.

Brojni prijelazni glagoli u hrvatskome jeziku zahtijevaju imenicu ili zamjenicu u akuzativu kao izravni objekt. Međutim postoje i prijelazni glagoli koji u rečenici mogu stajati bez eksplicitnoga navođenja objekta. Kod glagola s nepotpunim značenjem, objekt je u akuzativu obvezan jer bez njega rečenica nije potpuna. S druge strane kod glagola s potpunim značenjem, objekt u akuzativu može biti izostavljen, a rečenica će i dalje biti gramatički ispravna. U ovakvim slučajevima naglasak je na značenju same glagolske radnje (Barić 1997: 431-432).

Prijelazni glagoli s izravnim objektom u akuzativu po značenju glagolske radnje dijele se u tri velike skupine:

1. glagoli kojima radnja zahvaća objekt i mijenja ga
2. glagoli kojima se radnja odnosi prema objektu, ne mijenjajući ga
3. glagoli kojima radnja izriče prostorne i vremenske odnose (Barić 1997: 432).

Te se skupine dalje dijele na brojne druge glagole.

Neki glagoli mogu imati i dva izravna objekta u akuzativu primjerice u konstrukciji *Molim te olovku* (Barić 1997: 435).³ Izrazi koji sadrže imenicu ili pridjev i sponu također mogu imati objekt u akuzativu. Primjeri su: *strah, sram, stid, briga, dužan*. Uzvici i prilozni također mogu otvarati mjesto objektu u akuzativu. Glagol može biti izostavljen, a objekt u akuzativu ostaje. Izravni objekt uz prijelazne glagole može biti u genitivu kad označava dio nečega, a ne cijelu stvar. To je poznato kao dijelni genitiv ili genitiv partitivni. Primjerice u konstrukciji Milutina Cihlara Nehajeva *Ja sam tamo morao kao prošnjak moljakati kruha od prolaznika* (M. C. Nehajev) (Barić 1997: 436) oblik *kruha* predstavlja naravno primjer partitivnoga genitiva. Neki prijelazni glagoli zahtijevaju proširenje imenskom riječju u instrumentalu. Proširak može biti i prijedložni izraz s *kao* ili *za*. U pasivu ili obezličanju proširak ostaje u instrumentalu. U starinskome jeziku proširak može biti u akuzativu (Barić 1997: 435-436).

Kada je u pitanju koncept neizravnoga objekta, Barić i sur. spominju objekt u genitivu kojemu mjesto otvaraju povratni glagoli koji znače doticanje, sjećanje, odvajanje, neugodno osjećanje, te glagoli s prefiksom *na-* koji znače zadovoljenost. U tom kontekstu također spominju i povratni glagol *igrati se*, sve glagole koji izražavaju igranje te izraz *žao je* (Barić 1997: 436-437). U tu kategoriju svrstavaju i objekt u dativu, kojemu mjesto u rečenici otvaraju povratni glagoli koji izražavaju osjećanje prema nečemu ili nekome, naklonost, dosezanje umom, povratni i neprijelazni glagoli koji izražavaju otpor, pokoravanje, pristalost, sličnost, bezlični glagoli koji znače stanje te glagoli koji izražavaju događanje, obvezu, korist ili štetu, pripadanje, priopćavanje ili izmicanje neželjenim posljedicama. Objekt u dativu zahtijevaju i glagoli poput *vjerovati, nasjesti, suditi, prijetiti, zavidjeti* i sl. Objektu u instrumentalu mjesto otvaraju neprijelazni glagoli koji znače vladanje, zapovijedanje, upravljanje, trgovanje, te neprijelazni i povratni glagoli koji izražavaju stanje subjekta ili raspoloženje. Osim glagola, predikatne riječi poput imenica i pridjeva također mogu otvarati mjesto objektu u instrumentalu (Barić 1997: 441-442).

Neki glagoli mogu imati više objekata u različitim padežima kao što su: izravni objekt u akuzativu i neizravni objekt u genitivu; izravni objekt u akuzativu i neizravni objekt u dativu; izravni objekt u akuzativu i neizravni objekt u instrumentalu; neizravni objekt u dativu i instrumentalu (Barić 1997: 443).

³ Pitanje konstrukcija s dva direktna objekta, jedno je od pitanja kojima se tradicionalne gramatike nisu detaljnije bavile pa ih tako primjerice Barić i sur. (1997) samo spominju, a Silić i Pranjković (2007) zadržavaju se na komentaru da je teorijski problematično govoriti o dva direktna objekta u takvim konstrukcijama, pa stoga tvrde da je jedan od ta dva objekta direktni, a drugi ipak indirektni. Pritom ne pokušavaju odgovoriti na pitanje koji bi od ta dva objekta u akuzativu bio direktni, a koji bi bio indirektni i zašto. Na to pitanje odgovor nude Belaj i Tanacković Faletar u svojoj Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika (2017), no više o tome u poglavlju u kojemu se bavimo kognitivnolingvističkim pogledima na pojam objekta.

Neki glagoli zahtijevaju prijedložni objekt. Mogu biti: prijelazni glagoli koji zahtijevaju izravni i prijedložni akuzativ; prijelazni glagoli koji zahtijevaju akuzativni i prijedložni lokativ; glagoli koji zahtijevaju neizravni objekt u dativu i prijedložni objekt u lokativu (Barić 1997: 443).

2.3. Radoslav Katičić – *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*

Radoslav Katičić u svojoj knjizi *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* (1986) objekt definira kao dio rečenice koji predstavlja imenicu ili zamjenicu u kosom padežu ili prijedložni izraz koji se određuje specifičnim glagolom. Razlikuje se od adverbne oznake po tome što se ne može prepričati. Dok adverbna oznaka može imati različite oblike ovisno o značenju, objekt se uvijek određuje prema glagolu. U našoj gramatici postoji za objekt i domaći naziv *predmet* (Katičić 1986: 84).

Direktan ili izravan objekt imenica je ili zamjenica u akuzativu. Glagoli koji zahtijevaju direktni objekt nazivaju se tranzitivni ili prijelazni glagoli. Neki glagoli pritom uvijek zahtijevaju objekt u akuzativu da bi rečenica bila potpuna. Ako objekt nije izražen, rečenica je nepotpuna i treba ga dodati. Drugi glagoli mogu imati direktan objekt, ali istovremeno eksplicitno izražen objekt nije obvezan. Kada objekt nije eksplicitno izrečen, značenje glagola može se promijeniti jer takva konstrukcija profilira, odnosno u prvi plan postavlja samu radnju, a ne njenu spregu sa specifičnim predmetom. Katičić dalje nabroja prijelazne glagole, za koje i sam kaže da su toliko brojni da se ni ne mogu svi nabrojiti. Tako spominje skupinu prijelaznih glagola koji izriču određeni zahvat na nekom predmetu ili u vezi s njim, a tu skupinu dalje dijeli na sedam osnovnih podskupina. Katičić nadalje navodi i skupinu prijelaznih glagola koji izriču postojanje kakva odnosa bez zahvata i promjene (Katičić 1986:89), a koju dalje dijeli na šest manjih i osnovnih. Postoji i treća velika skupina prijelaznih glagola, u kojoj se nalaze oni koji izriču prostorne i vremenske odnose. Spominju se brojni drugi glagoli, za koje autor i sam napominje da ih je zbog brojnosti nemoguće sve navesti, a slična je situacija i u poglavlju o indirektnome objektu (Katičić 1986: 84-98).

Indirektan je objekt imenica ili zamjenica u nekome kosom padežu, osim kada se radi o akuzativu. Neki glagoli primjerice zahtijevaju indirektan objekt u genitivu. Ti glagoli često su povratni i označavaju odvajanje ili oslobađanje. Genitiv uz povratne glagole koji znače odvajanje naziva se ablativnim. Mogu se upotrebljavati s prijedlozima poput *iz* ili *od*. Neki glagoli zahtijevaju indirektan objekt u dativu, često u kontekstu osjećaja usmjerenoga prema nekome ili nečemu. Neki glagoli upotrebljavaju indirektan objekt u instrumentalu. Ovi glagoli obično označavaju aktivnosti kao što su zaokupljenost, igra ili društvo (Katičić 1986: 98-113).

Postoje glagoli koji mogu imati više objekata u različitim padežima primjerice jedan objekt u akuzativu i drugi u genitivu, jedan objekt u akuzativu, a drugi u dativu, potom

kombinacija objekta u akuzativu i objekta u instrumentalu te još mnogo drugih različitih kombinacija, a koje određeni kontekst može zahtijevati (Katičić 1986: 114-122).

Neki glagoli zahtijevaju prijedložni izraz kao objekt. Ovi objekti razlikuju se od adverbnihi oznaka po tome što su određeni specifičnim glagolom, a ne značenjem prijedložnoga izraza. U gramatičkoj analizi, razlikovanje između prijedložnoga objekta i priložne oznake omogućava preciznije razumijevanje strukture rečenice. Postoje gramatičke tradicije koje ne prave razliku između ta dva elementa, već ih svrstavaju u istu kategoriju i nazivaju ih dodatkom ili dopunom (komplementom). Takav način opisivanja nije prikladan za hrvatski jezik. Priložna oznaka i objekt članovi su gramatičkog ustrojstva rečenice, u kojemu su jasno određeni, ali se mogu definirati i u odnosu na sadržajnu strukturu rečenice. Između jedinica tih dvaju ustrojstava postoje stalni odnosi. Objekt izražava vršioča, učinak ili pripadak, dok priložna oznaka označava sredstvo ili adverbijal (Katičić 1986: 123-125).

Moramo istaknuti da se od svih pregledanih gramatika upravo sintaksa Radoslava Katičića najdetaljnije i najopsežnije bavi konceptom objekta i time predstavlja izvrsno polazište za detaljnije istraživanje pojma objekta u hrvatskome jeziku.

2.4. Dragutin Raguž – *Gramatika hrvatskoga jezika*

U poglavlju o sintaksi u gramatici Dragutina Raguža (2010) objekti u rečenici imaju funkciju dopune glagola. Objekt je dio rečenice koji glagol zahtijeva kako bi se značenje radnje potpuno razumjelo, pa tako primjerice u konstrukcijama poput *pisati knjige, čitati knjige, prodavati knjige* ili *kupovati knjige*, imenica *knjige* predstavlja objekt koji upotpunjuje značenje glagola. Većina glagola ostaje prijelazna čak i kada u određenoj rečenici nema eksplicitno izraženoga objekta. Ako je objekt razumljiv iz konteksta ili impliciran, glagol se i dalje ponaša kao prijelazni. Primjerice u rečenici *Radim* u kojoj nema eksplicitno izraženoga objekta, iz konteksta se može razumjeti da se radi nešto konkretno, iako nije izričito navedeno. Neki prijelazni glagoli rijetko upotrebljavaju konkretnu imenicu kao objekt, ali istovremeno često upotrebljavaju zamjenice. Primjerice glagol *raditi* često se upotrebljava u konstrukcijama poput *Ne radim ništa, Radim svašta* i sl., može se upotrebljavati odgovor kao što je *ne radim ništa*. Imenice se uz te glagole često nalaze u ustaljenim izrazima kao što je *raditi gluposti*. Pored toga takvi glagoli mogu imati vrlo ograničen broj imenica koje mogu stajati kao direktni objekti poput *činiti prekršaj, činiti dobro djelo* i sl. Neki prijelazni glagoli upotrebljavaju povratnu zamjenicu *sebe* ili *se*. Te glagole nazivamo povratno-prijelaznima. U rečenici poput *Gledam se u ogledalu*, povratna zamjenica *se* služi kao dio objekta. Ponekad se povratna zamjenica može proširiti u puni oblik *sebe* kao u rečenici *Gledam sebe u ogledalu*. Postoje glagoli koji zahtijevaju dva direktna objekta. Obično jedan od njih predstavlja osobu, dok je drugi predmet. Primjerice u rečenici *Dao sam knjigu prijatelju, knjiga* je prvi direktni objekt, a *prijatelju* je drugi. Kad glagol zahvaća samo dio objekta, upotrebljava se partitivni genitiv. To je specifičan tip direktnoga objekta koji označava samo dio nekoga cijelog predmeta ili stvari. Primjerice u rečenici *Pio je vode*, genitivni oblik *vode* označava da se pilo samo dio određene ukupne količine.

Indirektni objekt može biti izražen u različitim padežima, uključujući genitiv, dativ, instrumental kao i kombinacije padeža kao što su akuzativ i genitiv, akuzativ i dativ ili akuzativ i instrumental, a također može biti i u obliku prijedložnoga izraza. Svaki od tih oblika može se upotrebljavati u različitim kontekstima kako bi se označio odnos između glagola i drugih dijelova rečenice (Raguž 2010: 323-325).

2.5. Sličnosti i razlike u pristupu objektu prema četiri hrvatske gramatike

Svi autori slažu se da je objekt imenska riječ u jednome od kosih padeža (genitiv, dativ, akuzativ, lokativ, instrumental) koja dopunjuje glagol i određuje što ili koga radnja izražena glagolom zahvaća. Svi autori prepoznaju dvije glavne vrste objekta: izravni (direktni) i neizravni (indirektni) objekt. Izravni objekt najčešće je u besprijedložnome akuzativu, dok neizravni objekt može biti u drugim kosim padežima (genitiv, dativ, lokativ, instrumental). U svim pregledanim gramatikama naglašava se važnost rekcije glagola u određivanju oblika i padeža objekta. Glagoli određuju koje padeže ili prijedložne izraze objekt može imati.

Većina autora ne obraća previše pažnju na značenjsku i kognitivnu stranu objekta, već ga opisuju isključivo kao sintaktičku komponentu, uglavnom navodeći glagole uz koje dolazi određeni tip ili oblik objekta. Izuzetak su Silić i Pranjković koji u svojoj gramatici u nekim dijelovima ipak ulaze u semantičku analizu različitih gramatičkih pojmova pa tako primjerice kada govore o glagolskim prefiksima (2007: 147), govore o utjecaju koje značenje određenoga prefiksa ima na značenje određenoga glagola, a koje je često nemoguće koncipirati na misaonoj ili kognitivnoj razini bez uvođenja objekta u tu zamisao. Tako primjerice opisuju glagole s prefiksom *do-* te utvrđuju da se oni dijele na one koji imaju finitivno (*doraditi*, *dovršiti* i sl.), totivno (*dostaviti*) i durativno (*dorađivati*, *dostavljati* i sl.) značenje te značenje približavanja čemu (*doći*, *dolaziti*) ili dovođenja do čega (primjerice *dovesti*, *dogurati*). Na isti način govore i o drugim kategorijama prefiguriranih glagola u hrvatskome jeziku, razvrstavajući ih pritom u različite značenjske kategorije.

Silić i Pranjković upotrebljavaju termine poput *dopuna* i *tagmem*, dok Barić i suradnici te Katičić jednostavno govore o objektima. Raguž također upotrebljava jednostavniju terminologiju bez uvođenja složenijih pojmova. Silić i Pranjković detaljno opisuju različite situacije u kojima se upotrebljava genitiv umjesto akuzativa te u direktni objekt ubrajaju i dijelni i slavenski genitiv. Barić i suradnici također govore o genitivu, dativu i instrumentalu, ali uz naglasak na različite vrste glagola koji zahtijevaju te padeže. Katičić i Raguž spominju sve kose padeže, ali s manje detalja o specifičnim uporabama. Barić i suradnici te Katičić nude detaljniju klasifikaciju glagola prema njihovoj sposobnosti da uzimaju različite vrste objekata, dok se Silić i Pranjković usredotočuju na specifične rekcije glagola. Raguž daje primjere glagola s dva direktna objekta i objašnjava uporabu partitivnoga genitiva. Silić i Pranjković

opisuju indirektne objekte u kontekstu glagola koji ne zahtijevaju izravno uključivanje objekta u radnju. Barić i suradnici razlikuju indirektne objekte prema glagolima koji zahtijevaju određene padeže ili prijedložne izraze. Katičić i Raguž pružaju primjere i kontekstualne uporabe indirektnih objekata, ali s manje teorijskoga konteksta. Pristup Silića i Pranjkovića u teorijskome je smislu najdetaljniji od svih pregledanih gramatika, a posebno su naglašene gramatičke i leksičke značajke glagola koje određuju oblik objekta. Uporaba termina kao što su *dopuna* i *tagmem* te analiza specifičnih uporaba genitiva razlikuju ih od ostalih autora. Gramatika Barić i suradnika nudi detaljnu klasifikaciju glagola i objektnih padeža, s posebnim naglaskom na različite vrste glagola i njihove rekcije. Objekti su opisani i u odnosu na različite padežne uporabe te značenje koje u rečenici imaju. Katičić se usredotočuje na sintaktičku funkciju objekta u rečenici, razlikujući ga pritom od adverbničkih oznaka. Njegov je pristup više usmjeren na strukturu rečenice i funkcionalnu analizu objekta. Ragužov je pristup s druge strane praktičniji i usmjereniji na primjere iz stvarne uporabe jezika. Usredotočuje se na glagole i njihove zahtjeve za objektima, s naglaskom na kontekstualnu razumljivost i praktične primjere.

Silić i Pranjković za direktni objekt navode da je to onaj koji je u akuzativu i koji se pojavljuje uz prijelazne glagole. Ti glagoli zahtijevaju prisutnost direktnoga objekta za potpunost značenja rečenice. Objašnjavaju da je direktni objekt neizostavan kod glagola koji označavaju konkretne, dinamične radnje. Također primjećuju da objekt može biti i u dijelnome ili slavenskome genitivu, ovisno o kontekstu. Za indirektni objekt s druge strane navode da dolazi u različitim kosim padežima kao što su genitiv, dativ ili instrumental te označava predmet koji je vezan uz radnju, ali nije nužno predmet na kojemu se radnja izvršava. Barić i suradnici također razlikuju direktni i indirektni objekt, ali s naglaskom na uporabu akuzativa za direktni objekt, dok indirektni objekt može biti u genitivu, dativu ili instrumentalu. Prijelazni glagoli koji zahtijevaju direktni objekt mogu imati različite oblike ovisno o značenju radnje, dok indirektni objekt određuju glagoli prema svojoj rekciji. Direktni objekt može biti obvezatan ili fakultativan ovisno o tome je li značenje glagola potpuno ili nepotpuno, dok neizravni objekt dolazi u različitim padežima ovisno o vrsti radnje i glagolu. Katičić prikazuje direktni objekt kao imenicu ili zamjenicu u akuzativu koja je obavezna uz prijelazne glagole. Nadalje ističe da neki glagoli zahtijevaju prisutnost direktnoga objekta kako bi rečenica bila potpuna, dok drugi u konstrukcijama mogu funkcionirati i bez njega, ali tada dolazi do značenjskih pomaka. Katičić tvrdi da indirektni objekt može biti u različitim kosim padežima osim akuzativa i često se upotrebljava uz glagole koji označavaju različite vrste odnosa poput osjećaja ili upravljanja.

Raguž također opisuje objekte u rečenici, naglašavajući pritom da su objekti dopune glagola koji omogućuju potpuno razumijevanje značenja radnje. Direktni objekt kod Raguža imenica je u akuzativu koja upotpunjuje značenje glagola, dok indirektni objekt može biti izražen u različitim padežima ili prijedložnim izrazima, ovisno o vrsti glagola i kontekstu. Iako svi autori prepoznaju osnovnu distinkciju između izravnoga i neizravnoga objekta, njihove definicije i naglasci variraju. Izravni je objekt najčešće povezan s akuzativom i prijelaznim glagolima, dok neizravni objekt može biti u različitim padežima i često označava odnose ili prijenose radnje.

Svi se autori slažu oko temeljne definicije objekta i njegove povezanosti s glagolom, ali se razlikuju u terminologiji i pristupu opisu objekta. Silić i Pranjković pružaju dublju teorijsku analizu, Barić i suradnici nude detaljnu klasifikaciju, Katičić naglašava njegovu sintaktičku funkciju i donosi brojne primjere, dok Raguž upotrebljava praktične primjere za rasvjetljavanje uporabe objekta u rečenici. Iako sve četiri gramatike dijele osnovne definicije i funkcije objekta u rečenici, ipak postoje određene razlike u njihovim pristupima i terminologiji. Razlike se najviše očituju u naglašavanju padeža objekta, obvezatnosti objekta i mogućnosti kombinacija objekata s određenim glagolom. Te razlike odražavaju raznolike pristupe i interpretacije lingvističkih fenomena unutar hrvatskoga jezika općenito.

3. Kognitivnolingvistički pogledi na jezik

Kognitivna lingvistika predstavlja skup različitih pristupa jeziku, odnosno različitih lingvističkih teorija i podteorija, a u okviru kojih se jezik i jezična sposobnost promatraju kao sastavni dio ljudskoga kognitivnog sustava te se proučava u njegovu suodnosu s percepcijom, mišljenjem, razumijevanjem, pamćenjem i brojnim drugim kognitivnim sposobnostima ljudskoga uma, a s kojima je u stalnoj interakciji. Jezične strukture odražavaju ljudske konceptualne strukture. Kognitivna lingvistika svoj je razvoj započela sredinom 1970-ih, a teorijski se oblikovala sredinom 1980-ih, s ključnim djelima poput *Foundations of Cognitive Grammar* (1987) Ronalda W. Langackera i *Women, Fire, and Dangerous Things* (1987) Georgea Lakoffa, *Metaphors We Live By* (1980) Lakoffa i Johnsona i dr.

Razvijaju se kognitivnolingvistički pristupi kao reakcija na formalne pristupe jezičnomu opisu, a posebno transformacijsko-generativnu teoriju Noama Chomskog kao najprominentniji formalni pristup jezičnomu opisu u 20. stoljeću, a koji naglašava važnost sintakse, dok ulogu semantike gotovo potpuno zanemaruje i gura na margine jezičnoga opisa. Nasuprot tomu, kognitivna lingvistika naglašava povezanost i nerazdvojivost sintakse i semantike koje vidi kao dio kontinuuma. Jedna od ključnih pretpostavki kognitivnolingvističkih pristupa gramatičkomu opisu jest koncept *utjelovljenja* što znači da način na koji kao ljudska bića komuniciramo i stupamo u interakciju s okolinom oblikuje način na koji formiramo i tumačimo značenja. U ovome nam je kontekstu posebno važna kognitivna gramatika Ronalda Langackera kao najsveobuhvatnija kognitivnolingvistička teorija koja je danas naprominentniji pristup (Burić 2021). Osnovna pretpostavka kognitivnolingvističkih teorija jest da interpretativna vrijednost konstrukcije ne proizlazi samo iz općih sintaktičkih pravila koja djeluju na nižim razinama i njihove interakcije kao što tvrdi transformacijsko-generativna gramatika, niti iz odvojenih razina poput sintaktičke, semantičke i pragmatičke, a koje se povezuju prema pravilima povezivanja kao što to predlaže tradicijskofunkcionalistički kompozicijski model (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 25). Prema Belaju i Tanackoviću Faletaru (2014) jedna od ključnih pretpostavki kognitivne lingvistike jest odbacivanje generativnoga pristupa komponentijalnosti jezika jer iz generativnogramatičkih pogleda na komponentijalnost jezika proizlazi zaključak da konstrukcija kao cjelina nema poseban značaj u gramatici, već da se vrijednost cjeline jednostavno svodi na zbroj dijelova koji tu cjelinu čine, što kognitivni lingvisti odlučno osporavaju (Burić 2021). Uostalom, jedno od pitanja koje se u ovome kontekstu odmah nameće jest i kako se u teoriju o komponentijalnosti jezika uklapaju

figurativne, metaforičke konstrukcije, kojima je svakodnevni jezik duboko prožet. One se sasvim sigurno ne mogu svoditi na puki zbroj svojih dijelova (Burić 2021).

Kognitivna gramatika i kognitivna lingvistika općenito naglašavaju i kontinuum između semantike i sintakse, a gramatiku opisuju kao strukturirani skup simboličkih jedinica koje se sastoje od dva pola, semantičkoga i fonološkoga, te tvrde da se gotovo sve u jeziku, bez obzira na razinu kompleksnosti na kojoj se nalazi, može svesti na spomenute simboličke jedinice.⁴ Važno je naglasiti da u okviru kognitivne gramatike svi konstrukti koji se upotrebljavaju za gramatički opis poput imenice, subjekta ili objekta te još apstraktnijih poput pomoćnih glagola ili samih gramatičkih konstrukcija, također imaju značenje jer, prema samoj definiciji simboličkih jedinica, imaju semantički pol (Langacker 2013 prema Burić 2021).

Kognitivna lingvistika nastala je dakle kao odgovor na percipirane probleme u tzv. formalnim pristupima jeziku. Za razliku od generativnoga pristupa jeziku koji pretpostavlja postojanje zasebnoga modula za jezik u umu čovjeka, a koji je podijeljen na dva podmodula, od kojih je jedan zadužen za leksik, a drugi za sintaksu i koji je kao cjelina izoliran od ostalih kognitivnih sposobnosti čovjeka, kognitivnolingvistički pristupi jezičnomu opisu jezik i jezičnu sposobnost čovjeka vide kao jednu od kognitivnih sposobnosti čovjeka, a koja se razvija i postoji u interakciji s drugim kognitivnim sposobnostima ljudskoga uma. Jezik je također ukorijenjen i u društvenim i komunikacijskim procesima i razvija se kroz interakciju s drugim govornicima. Usvajanje jezika ovisi o ulaznim podacima i učestalosti uporabe jezičnih elemenata. Upravo zato se kognitivnolingvistički pristupi jeziku nazivaju i teorijama jezika utemeljenim na uporabi (engl. *usage based theory*).

Temeljna definicija značenja u okviru kognitivne gramatike Ronalda Langackera (primjerice 1987, 1988, 1991, 1999) definira se jednostavno kao konceptualizacija, a ta konceptualizacija može uključiti sve vrste fizičkih i nefizičkih entiteta, materijalni svijet, ali i osjetilna, kinestetička, intelektualna, emocionalna i ostala umna iskustva. Značenja dakle ne postoje sama po sebi, već uključuju cjelokupno govornikovo znanje, i jezično i enciklopedijsko, a temelje se na ljudskim kognitivnim sposobnostima (Langacker 2013 prema Burić 2021: 350). Također se odbacuje strogo odjeljivanje sintakse, semantike i pragmatike jer sve te jezične razine kao što smo već napomenuli, međusobno čine kontinuum (Taylor 2019). Kognitivna lingvistika kao jedan od funkcionalnih jezičnih pristupa, istražuje jezik s naglaskom na značenje. Prema kognitivnolingvističkom pristupu sve jezične strukture odražavaju određene konceptualizacije entiteta i njihovih međusobnih odnosa iz stvarnoga

⁴ To ne znači da sintaksa i semantika samostalno ne postoje, već da granicu među njima nije moguće povući na isključiv i jednoznačan način kako se to radi u okviru formalnih pristupa.

svijeta koji nas okružuje, i to onako kako ih svaća ljudski um, pa ih je potrebno analizirati kroz njihovu ulogu u prijenosu značenja. Usmjeravanjem lingvističkoga istraživanja na značenje, ovaj pristup nudi svježju perspektivu na gramatički opis i pruža funkcionalna rješenja za probleme koje formalni pristupi, zbog ograničenoga uvida u značenje, nisu mogli riješiti (Krušelj 2012). Izraz *kognitivna lingvistika* obuhvaća sve pristupe jeziku koji ga proučavaju kao mentalni fenomen, uključujući generativnu gramatiku, koja također smatra jezik umnom sposobnošću. Međutim generativna gramatika odvaja jezik od drugih kognitivnih sposobnosti i proučava ga kao izolirani fenomen, čemu se kognitivna lingvistika izravno protivi. Kognitivna lingvistika tvrdi da je jezik ukorijenjen u ljudskome iskustvu s vanjskim svijetom. Gramatika pritom nije neovisan, formalan sustav, već zajedno sa semantikom čini kontinuum i nosi značenje. Stoga možemo kazati da gramatički obrasci odražavaju naša temeljna iskustva i razumijevanje svijeta koji nas okružuje (Burić 2021).

Transformacijsko-generativna teorija Noama Chomskog tvrdi da je jezična sposobnost nasljedna, odnosno da gramatiku (sintaksu) ne učimo, već da ona na neki način „raste u umu čovjeka“ i da nam je kao ljudskim bićima usađena genetski. Tu tvrdnju Chomsky (1980) temelji na pretpostavci o siromaštvu jezičnoga poticaja (engl. *poverty of the stimulus*), odnosno na zapažanju da dijete jezik uči na temelju ograničenoga broja konstrukcija koje u djetinjstvu čuje, drugim riječima, dijete je relativno brzo sposobno proizvoditi velik broj konstrukcija koje nikada nije čulo na temelju ograničenoga broja konstrukcija kojima je u svojoj okolini bilo izloženo. Chomsky jezičnu sposobnost čovjeka smješta, naravno, u ljudski um, ali je opisuje kao dio jednoga određenog modula koji je izdvojen od drugih kognitivnih sposobnosti čovjeka, a koji potom dijeli na dva podmodula: jedan za leksikon i jedan za gramatiku, odnosno sintaksu, pri čemu se sintaksa stavlja u središte jezičnoga proučavanja, dok se značenje, odnosno semantika smatra manje važnom i arbitrarnom. Cilj svake jezične teorije, pa tako i transformacijsko-generativne, jest pronaći objašnjenje za to kako govornici nekoga jezika na temelju ograničenoga broja gramatički ispravnih rečenica koje su čuli, mogu proizvesti neograničen broj novih, gramatički ispravnih rečenica koje nikada prije nisu čuli. Kao što smo već napomenuli, Chomsky tvrdi da gramatiku ne učimo, već je ona genetski urođena, što nam omogućuje da na temelju ograničenoga broja konstrukcija koje čujemo u djetinjstvu stvaramo nove, gramatički točne rečenice. U okviru kognitivne gramatike i kognitivne lingvistike općenito, slika o gramatici značajno je potresla tradicionalne poglede koji su je smatrali autonomnim i formalnim sustavom te stereotipe o gramatici kao rigidnoj i monotonj strani jezika. Gramatika ne samo da čini kontinuum sa semantikom, već i sami gramatički konstrukti imaju značenja, a ta značenja koja odražavaju naša temeljna iskustva i percepciju svijeta oko

nas (Langacker 1987). U kognitivnoj gramatici jezik se proučava i opisuje kroz dobro poznate i lako prepoznatljive mentalne sposobnosti, koje nisu specifične samo za jezik, već su zajedničke i percepciji te kogniciji uopće. Jasno je da se rađamo s jezičnom sposobnošću, no ako naš genetski kod sadrži specifične upute za jezik, vjerojatnije je da su one povezane s prilagodbom drugih, jednostavnijih fenomena, nego da su jedinstvene i potpuno samostalne. Drugim riječima, jezik se smatra sastavnim dijelom kognicije, a ne odvojenim modulom ili zasebnom mentalnom sposobnošću kao što to tvrdi generativno-transformacijska teorija jezika (Burić 2021). Ova se perspektiva uklapa u racionalističku filozofsku tradiciju (R. Descartes, B. de Spinoza, G. Leibnitz), koja tvrdi da se ljudi rađaju s određenim sposobnostima i da do spoznaje dolaze kroz racionalno promišljanje (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010).

Za razliku od formalnih pristupa gramatičkomu opisu, funkcionalni pristupi uključuju značenje i uporabu kao relevantne komponente uz sintaktičku strukturu. Formalni pristupi prekomjerno naglašavaju sintaksu, dok ostale jezične razine, posebno semantiku, odnosno značenje kao i njezin utjecaj na jezik, te pragmatiku stavljaju u drugi plan i često u potpunosti zanemaruju. U okviru formalnih pristupa kao što smo već napomenuli, u potpunosti se zanemaruje i figurativni dio jezika, a u okviru kognitivnolingvističkih pristupa upravo figurativni, metaforički jezik igra bitnu ulogu. S jedne strane zbog toga što metafora nije samo dio pjesničkoga načina izražavanja, već duboko prožima i naš svakodnevni jezik, a s druge strane i zbog toga što jezična teorija koja ignorira jedan tako velik i bitan dio jezika nikako ne može postati univerzalna i sveobuhvatna lingvistička teorija.

Valja napomenuti i da pod nazivnikom funkcionalnih pristupa nalazimo različite funkcionalne sintakse (poput Dikove iz 1978 i 1989 te Van Valinove iz 1997 i 2001.) i konstrukcijske gramatike (Goldberg 1995; Croft 2001). Kognitivna gramatika Ronalda W. Langackera (primjerice 1987, 1991) također spada u funkcionalne pristupe. Langacker prepoznaje sintaktičku, semantičku i pragmatičku razinu kao zasebne, ali ih ne smatra strogo odvojenima, već ih vidi kao dio zajedničkoga kontinuuma u kojemu semantički i pragmatički čimbenici utječu na sintaktičke strukture. Za Langackera značenje ne postoji izvan konteksta uporabe, što je još jedan od razloga zašto se takav model gramatičkoga opisa kao što smo već napomenuli, naziva modelom jezičkoga opisa koji je utemeljen na uporabi (engl. *usage-based model*) (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010). Jezičnu strukturu promatra i opisuje kroz prizmu semantičkih odnosa, koji se ne mogu u potpunosti definirati neovisno o konkretnoj uporabi jezičnih jedinica. Gramatičke se kategorije uče i shvaćaju kroz uporabu u specifičnim komunikacijskim kontekstima te nastaju i nestaju u skladu s komunikacijskim potrebama (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010).

„Substantial importance is given to the actual use of the linguistic system and a speaker's knowledge of this use; the grammar is held responsible for a speaker's knowledge of the full range of linguistic conventions, regardless of whether these conventions can be subsumed under more general statements“ (Langacker 1987: 494).

Kognitivna lingvistika ističe važnost značenja kao izravnoga odraza ljudskoga poimanja i iskustva vanjskoga svijeta. Govornik određenoga jezika sam bira gramatičke konstrukcije i jezični sadržaj kojima će izraziti neku svoju misao ili opisati određeni aspekt svijeta koji ga okružuje, a promjene unutar te konstrukcije, bilo da se radi o promjenama na morfološkoj, sintaktičkoj ili semantičkoj razini, odražavaju različitosti u govornikovome poimanju svijeta. Kognitivna lingvistika definira jezik kao riznicu znanja o svijetu, odnosno kao strukturiranu skupinu značenjskih kategorija, čime se ističe enciklopedijska priroda značenja.⁵ *Enciklopedijsko znanje*, odnosno naše znanje o svijetu, temelji se na shvaćanju da samo leksičko, rječničko značenje nije dostatno za razumijevanje svih složenosti koje se pojavljuju u komunikaciji, već da ono predstavlja svojevrsnu pristupnu točku širokom, neograničenomu znanju o određenoj vrsti entiteta ili nekoga pojma, pri čemu različite komponente toga enciklopedijskog znanja mogu imati različitu razinu važnosti ovisno o kontekstu. Jezično znanje nije odvojeno od našega iskustva kao tjelesnih bića niti od znanja koje imamo o svijetu koji nas okružuje. Naprotiv, naše jezično znanje povezano je s tzv. enciklopedijskim znanjem, prožima se s njim i proizlazi iz njega. Ova povezanost između jezičnoga znanja i znanja o svijetu jedna je od temeljnih pretpostavki kognitivnolingvističkih pristupa jeziku. Jezično iskustvo nije samo nizanje riječi kao što su opisane u rječnicima ili rečeničnih struktura kao što su opisane u gramatikama, već iskustvo stvarne jezične uporabe u konkretnome kontekstu. Kognitivna gramatika temelji se na uporabi jer nastoji uključiti stvarnu jezičnu praksu i izvanjezično znanje u svoje gramatičke opise, a značenje vidi jednostavno kao konceptualizaciju koja nastaje kao dio ljudskoga kognitivnog aparata (Burić 2021). Značenje je sastavni dio čovjekova znanja i kognitivnih sposobnosti, a jezik nije moguće promatrati kao sustav odvojen od ostatka ljudskoga spoznajnog aparata. Stavljajući značenje u središte svoga istraživanja, kognitivna lingvistika nastoji razumjeti kako se značenje ostvaruje unutar jezičnih struktura (Krušelj 2012).

Istraživanja vezana uz procese kategorizacije koje je 1970-ih provodila Eleanor Rosch utjecala su na neke od temeljnih postavki kognitivne lingvistike. E. Rosch pokazala je da su

⁵ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kognitivna-lingvistika>

kategorije organizirane oko perceptivno, odnosno iskustveno najistaknutijega člana, koji se naziva *prototipom* ili prototipnim članom kategorije, i koji je okružen drugim, više ili manje bliskim članovima. Te kategorije nemaju jednakovrijedne članove, već u zamišljenome središtu imaju „bolje“, prototipnije članove, a na različitim udaljenostima od prototipa nalaze se i „lošiji“, manje prototipni članovi. Strukturiranost kategorija prema načelu prototipnosti primjenjuje se i u kognitivnoj lingvistici za tumačenje struktura značenjskih i jezičnih kategorija općenito.⁶ Drugim riječima, spomenuti članovi nisu podjednako vrijedni kao što je to bilo u okviru aristotelovski shvaćenih kategorija, već svaka kategorija podrazumijeva središnje članove, odnosno one koji ju najbolje predstavljaju, i rubne članove, odnosno one koji nisu prototipni predstavnici, ali i dalje se nesumnjivo u nju svrstavaju. Ta je pretpostavka u kognitivnoj lingvistici općeprihvaćena. Primjerice ako uzmemo kategoriju subjekta u lingvistici, središnji, prototipni član kategorije subjekt bio bi agentivni entitet ljudskoga podrijetla koji ima sposobnost usmjerenoga oslobađanja energije. Drugim riječima, mogli bismo reći da je entitet *Marko* prototipniji subjekt od primjerice entiteta *metla*, između ostaloga i zato što je Marko prototipni agens, a metla prototipno sredstvo, a prema hijerarhiji semantičkih uloga agens je prototipniji subjekt od sredstva. S druge strane prototipni objekt bio bi entitet neživoga podrijetla,⁷ koji se nalazi na kraju lanca protoka energije, a koji u okviru kognitivne lingvistike predstavlja prijelaznu konstrukciju i na kojega ta energija, pokrenuta od strane subjekta, vidljivo utječe i mijenja ga. Dakle prototipni objekt bio bi entitet koji nešto „trpi“, a u okviru kognitivne lingvistike naziva se *pacijens*.⁸ Primjerice u konstrukciji *Laura jede tjesteninu* objekt *tjestenina* podložan je određenoj vidljivoj promjeni zbog utjecaja subjekta, to jest *Laure* koja ju jede.

Kao što smo već napomenuli, kognitivnolingvistička kategorizacija proizlazi iz izravne kritike objektivističkoga pristupa kategorijama. Za razliku od „strogoće“ objektivističkoga pristupa kognitivni lingvisti smatraju da među kategorijama postoje granice, ali da one nisu jasno definirane. U takvim nejasno razgraničenim kategorijama moguća su preklapanja, a članovi kategorije nemaju jednak status, odnosno kao što smo već rekli, postoje prototipniji i manje prototipni članovi.

⁶ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kognitivna-lingvistika>

⁷ To naravno ne znači da entiteti živoga podrijetla ne mogu biti u ulozi tipičnoga objekta, već samo da u našoj temeljnoj percepciji i konceptualizaciji svijeta koji nas okružuje, ljudi sasvim sigurno imaju aktivniju ulogu od predmeta neživoga podrijetla, pa samim time entitete ljudskoga podrijetla prototipno doživljavamo kao aktivne, dinamične, odnosno subjekte, a entitete neživoga podrijetla kao objekte podređene njihovom djelovanju.

⁸ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kognitivna-lingvistika>

Neke od osnovnih pretpostavki kognitivne gramatike su:

- Jezik je integralni dio ljudske kognicije i u interakciji je s drugim kognitivnim sposobnostima poput pamćenja i percepcije.
- Gramatička struktura odražava iskustveno shvaćanje i spoznaju svijeta.
- Gramatički oblici uvijek imaju značenje, a njihovo postojanje je uvjetovano konceptualno-semantičkim potrebama.
- Gramatika se temelji na poznavanju jezičnih pravila koje je uspostavila jezična zajednica.
- Gramatički opis zahtijeva pristup utemeljen na uporabi, pružajući govorniku različite strukture za izražavanje viđenja situacije u konkretno uporabnom kontekstu (primjerice izbor između pasiva i aktiva ovisi o tome želi li se naglasiti trpitelj ili vršitelj radnje) (Kružić, Lovrić i Maksimović 2010).

Dakle Langackerova kognitivna gramatika polazi od pretpostavke da sve u jeziku ima *značenje*, a značenje predstavlja konceptualnu kategoriju, odnosno ljudski zamišljaj, konceptualizaciju određenoga pojma. Langackerova teorija povezuje sve gramatičke kategorije s ljudskim kognitivnim sposobnostima. Jedna od ključnih tvrdnji ove teorije jest da gramatika i leksikon, odnosno sintaksa i semantika nisu odvojeni podmoduli, već čine kontinuum, pri čemu je gramatika strukturirani sustav konvencionalnih simboličkih jedinica. Te jedinice predstavljaju konvencionalne parove forme i značenja na svim razinama jezika. Također, ova teorija utemeljena je na *uporabi* jer nastoji uključiti stvarnu jezičnu uporabu i izvanjezično znanje u svoj gramatički opis, za razliku od tradicionalnih pristupa koji odvajaju te razine u gramatičkome opisu (Burić 2021).

4. Kognitivnolingvistički pogledi na objekt

Akuzativno kodiranje određenoga entiteta u kognitivnoj gramatici opisuje se kao shematični koncept cilja, pri čemu je ključna značajka da orijentir⁹ bude obuhvaćen kao cjelina. Ipak, akuzativni referenti ne moraju nužno biti direktno pogođeni djelovanjem agentivnoga trajektora kao ciljnih točaka u procesu prijenosa energije. Drugim riječima, oni ne moraju uvijek biti izravni objekti u rečenici, već mogu također predstavljati vremensku dimenziju koju glagolski proces u potpunosti obuhvaća. Iako je besprijedložni akuzativ najčešće u ulozi izravnoga objekta, u suvremenome jeziku, iako rjeđe, upotrebljava se i u drugim funkcijama. Akuzativno kodirani izravni objekt tipičan je primjer shematskoga koncepta cilja, gdje služi kao dopuna prijelaznim glagolima i označava predmet koji je u potpunosti zahvaćen djelovanjem određenoga agentivnog trajektora (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 411). Prototipan primjer bio bi *Laura je razbila vazu*. U navedenome primjeru jasno se prenosi fizička energija s agentivnoga subjekta *Laura* na direktni objekt, odnosno pacijens koji je u spomenutoj konstrukciji *vaza*. Direktni ili izravni objekt, nakon subjekta izraženoga nominativom, predstavlja drugi najistaknutiji element prijelazne rečenice (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 412-413). Zato se u hrvatskoj kognitivnolingvističkoj literaturi naziva još i likom drugoga plana, dok je subjekt lik prvoga plana.¹⁰ Trajektor utječe na orijentir svojom energijom i on pod njegovim utjecajem prolazi kroz određenu promjenu stanja ili oblika. U okviru kognitivne lingvistike trajektor je agens, a orijentir pacijens prijelazne konstrukcije. Langacker odnos između agensa i pacijensa, odnosno subjekta i objekta, opisuje kao lanac protoka energije. Agens ili energični subjekt predstavlja izvor energije, dok je objekt, odnosno pacijens, cilj prema kojemu je ta energija usmjerena. Pacijens se nalazi na kraju toga metaforičkoga energijskog lanca, a u prototipnim situacijama pod utjecajem agentivnoga subjekta ili agensa prolazi kroz jasnu, vidljivu promjenu. Primjerice u prototipnim prijelaznim rečenicama poput *Laura je slomila čašu*, *Tomislav je srušio kuću* ili *Dora je pojela kruh* objekt (*čaša*, *kuća*, *kruh*) jasno se mijenja pod djelovanjem agentivnoga subjekta.¹¹ Glagoli se na shematičnoj razini mogu definirati kao izrazi koji označavaju procese, pri čemu njihov arhetip uključuje fizičke

⁹ Odnos između lika prvoga plana ili trajektora (engl. *trajectory*) i lika drugoga plana ili orijentira (engl. *landmark*) odnosi se na različite razine kognitivne istaknutosti sudionika u relaciji (Langacker 2013: 70). Najistaknutiji je sudionik lik prvoga plana ili trajektor, koji predstavlja glavno žarište u okviru profiliranoga odnosa. Iako ne uvijek, često postoji i drugi istaknuti sudionik koji služi kao sekundarno žarište, poznat kao orijentir ili lik drugoga plana. U rečenici *Laura je stavila piće na stol* subjekt *Laura* predstavlja trajektor cijele konstrukcije ili lik prvoga plana, a objekt *piće* predstavlja orijentir te konstrukcije.

¹⁰ U radu ćemo ipak upotrebljavati izraze *trajektor* i *orijentir* zbog ekonomičnosti i njihove raširenosti u stranoj i domaćoj kognitivnolingvističkoj literaturi općenito.

¹¹ Navedene je primjere osmislila autorica rada.

objekte koji sudjeluju u energičnoj interakciji, odnosno događajima u kojima dolazi do *dinamike sile* (engl. *force dynamics*) (Talmy 1988). Langacker taj koncept opisuje pomoću metafore *modela biljarske kugle*, u okviru kojega kugle na biljarskom stolu miruju dok se jedna ne pokrene određenom silom, a potom udari u drugu kojoj prenosi tu silu i energiju i koja se zbog toga počinje kretati. Sila ili energija smatraju se jednim od ključnih elemenata dinamičnoga dijela svijeta koji nas okružuje, a time i naše temeljne konceptualizacije i jezičnoga kodiranja događaja. Langackerov model biljarske kugle dio je širega modela za opis dinamičnoga dijela svijeta koji nas okružuje, a koji se naziva *kanonski događajni model*.¹² Tranzitivna konstrukcija u jeziku predstavlja odraz toga modela. Ovisno o našem doživljaju intenziteta, raspodjele i učinka energije u procesu prijenosa, sudionici toga energetskog lanca, to jest događaja koje glagol kodira, preuzimaju specifične semantičke uloge, kako u stvarnim situacijama tako i u jeziku primjerice u okviru tranzitivnih konstrukcija. U kategoriji prijelaznih ili tranzitivnih konstrukcija uvijek uočavamo prototipne, najbolje primjere koje su uvijek preslika prototipnih situacija iz stvarnoga svijeta, ali i one manje prototipne koje su ništa drugo nego ekstenzija spomenutih prototipnih konstrukcija (Burić 2021). U manje prototipnim konstrukcijama primjerice objekt ne prolazi vidljivu promjenu, a subjekt ne djeluje na njega kroz neku očiglednu silu. Takve su primjerice konstrukcije s kognitivnim, perceptivnim i sličnim glagolima poput *Laura voli Lili*, *Olivia gleda film* ili *Dora ima auto*.¹³ Čak i kada ne dolazi do fizičkoga kontakta između trajektora i orijentira, odnosno agensa i pacijensa, na temelju našega enciklopedijskog iskustva i pomoću jezičnoga koncepta ekstenzije procese kodirane psihološkim i perceptivnim glagolima uokvirujemo u isti tip konstrukcije kojim uokvirujemo i događaje stvarnoga i vidljivoga prijenosa sile. U tim primjerima *Lili* ne prolazi vidljivu promjenu jer ju Laura voli, a *film* se također ne mijenja zato što ga Olivia gleda. Takvi primjeri spadaju u ono što u kognitivnoj lingvistici nazivamo manje prototipnim primjerima prijelaznih konstrukcija, a oni su svakako odraz manje prototipnih situacija prijenosa sile koje uočavamo u svijetu koji nas okružuje, a koje unatoč tomu doživljavamo kao odnos agensa i pacijensa u stanovitome energetskom lancu i u jeziku također kodiramo tranzitivnom konstrukcijom.

Kognitivna gramatika prototip subjekta definira prema četiri faktora topikalnosti: *semantičkoj ulozi*, *empatiji*, *određenosti* i *organizaciji lik/pozadina*. Iako su navedene hijerarhije primjenjive prije svega na opis prototipnoga subjekta, one su itekako korisne i za

¹² Pored *modela biljarske kugle* Langackerov kanonski događajni model uključuje i *model semantičkih uloga* te *model pozornice*. Više o tome u Langacker 1991.

¹³ Navedene je primjere osmislila autorica rada.

razumijevanje koncepta objekta. Što se tiče semantičke uloge, prototip objekta je pacijens (Belaj 2003). Prema Langackerovoj kognitivnogramatičkoj teoriji pacijens je “...an inanimate object that absorbs the energy transmitted via externally initiated physical contact and thereby undergoes an internal change of state” (Langacker 1991: 285). Prototipni je izravni objekt drugi kognitivno najistaknutiji sudionik u rečenici i rangiran je odmah iza subjekta prema sva četiri faktora topikalnosti: dok je subjekt prototipni agens, ljudsko biće, određena i primarna figura, objekt je pacijens, fizički objekt i sekundarna figura (Langacker 1991: 323). Rečenica poput *Laura je popila gemišt* pokazuje sve navedene značajke.¹⁴ Kao što je to slučaj i sa svim drugim jezičnim konceptima i gramatičkim kategorijama, i objekti mogu značajno odstupati od prototipa, tako da će vrijednost koja je kompatibilna sa svakim primjerom kategorije morati biti vrlo apstraktna. Drugim riječima, prema kognitivnoj gramatici sve u jeziku, pa i čisto gramatičke kategorije, ima značenje, ali kako bi to značenje moglo obuhvatiti svu kompleksnost određene gramatičke kategorije, ono mora biti opisano na jako visokoj razini apstraktnosti i shematičnosti.

U hijerarhiji empatije prototip je objekta neživi fizički objekt koji je najviše rangirani element u svojoj domeni i koji je određenom radnjom uvijek cjelovitije zahvaćen:

[ŽIVO ljudsko > životinja ŽIVO] > [NEŽIVO fizički objekt > apstraktni entitet NEŽIVO] (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 160).

U toj hijerarhiji obilježje ŽIVO određuje prototip subjekta kao glavnoga aktanta radnje i izvora energije koja se prenosi na nežive entitete, tj. prototipne objekte. Ti su objekti konceptualizirani kao krajnji dio lanca radnje i ciljevi energije, što ih postavlja niže i na ljestvici empatije. Semantička mikrouloga pacijensa kao dio šire uloge primaoca, gotovo se uvijek odnosi na neživi fizički objekt koji prolazi kroz promjenu stanja, i to kao cjelina.

Treći je faktor određenosti koji podrazumijeva sljedeći redosljed: *određeno – specifično i neodređeno – nespecifično i neodređeno* (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 118).¹⁵ Ta hijerarhija relevantnija je za opis subjekta jer ga definira kao nešto određeno, a kada tomu pridodamo i značajke koje smo već spomenuli poput živo, ljudsko te s namjerom i odgovornošću u obavljanju određene radnje, jasno je da prototipni subjekt i mora biti određen,

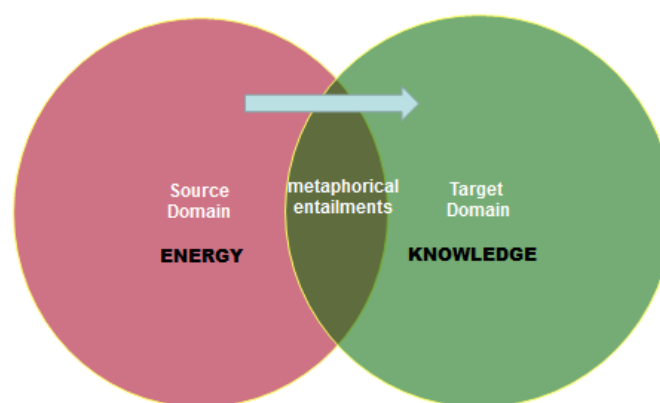
¹⁴Navedeni je primjer osmislila autorica rada.

¹⁵ Valja napomenuti kako hijerarhije empatije i određenosti nisu najrelevantnije za proučavanja subjekta i posebice objekta u hrvatskome jeziku, ali ih je važno spomenuti jer ipak rasvjetljavaju neke zanimljive aspekte tih gramatičkih kategorija.

a ne neki neodređen entitet. Kada je u pitanju uporaba te hijerarhije na opis objekta, ona nije primjenjiva jer na sami kraj hijerarhije postavlja entitet koji je nespecifičan i neodređen, a to i jest opis entiteta koji ima najmanju šansu preuzeti ulogu subjekta u rečenici, ali prototipnoga objekta svakako nije. Naprotiv, prototipni objekt također mora biti neki entitet koji možemo opisati odrednicom određeno.

Posljednji je faktor topikalnosti organizacija lik/pozadina, a to je ujedno i najvažnija hijerarhija za definiranje suštine subjekta i izravnoga objekta. Njegova važnost među četiri faktora topikalnosti proizlazi iz jedne od osnovnih premisa kognitivne gramatike, a koja se temelji na konceptualnome pristupu semantici, odnosno pretpostavci da je značenje ništa drugo nego konceptualizacija. Budući da su svi gramatički odnosi semantički motivirani i da svaka, čak i najmanja promjena u gramatičkim odnosima, dovodi do promjene značenja, gramatički odnosi također se konceptualno razmatraju i analiziraju. Prema hijerarhiji lika i pozadine *primarna figura/trajektor* > *sekundarna figura/orijentir* > *pozadina/ostalo* izravni je objekt sekundarna figura, to jest drugi žarišni sudionik (Belaj 2003). Ako postoji nešto što svi izravni objekti imaju zajedničko, to može biti samo njihov status kao sekundarne figure (Langacker 1991: 321-323).

Sumirajući što je rečeno o prototipu izravnoga objekta s naglaskom na semantička obilježja, možemo reći da je to neaktivan sudionik u lancu radnje sa semantičkom ulogom pacijensa. To je sudionik rečenice smješten u ciljnu domenu i primatelj energije prenesene od najistaknutijega sudionika izvorne domene (agensa/trajektora/subjekta) (Belaj 2003).

Slika 1: Prijenos energije od izvora (agensa) prema cilju (pacijensu) (Constantin Bratianu 2018: 3)

Ako se subjekti pravilno karakteriziraju u smislu primarne fokalne istaknutosti, za objekte je temeljna odrednica sekundarna fokalna istaknutost (Langacker 2008: 370).

5. Kognitivnolingvistički pogledi na direktni objekt u hrvatskome jeziku

Objekt je ključan element u kategoriji glagolskih dopuna jer značenje samoga glagola ovisi o objektu kojemu otvara mjesto. Iako su objekti generalno iznimno važni za rečeničnu strukturu, ipak se razlikuju po stupnju nužnosti. Neki su neizostavni i izravno povezani s radnjom i samom sintaktičko-semantičkom strukturom glagola i elaboriraju njegov shematični orijentir, dok su drugi neobvezni ili samo neizravno povezani s njom. Prema tomu objekti se dijele na direktne (izravne, bliže) i indirektno (neizravne, dalje). Pritom valja naglasiti da nisu svi direktni objekti uvijek obvezni niti su svi indirektni uvijek neobvezni jer je koncept objekta povezan s leksičko-gramatičkim značajkama pojedinoga glagola i njegovom uporabnom vrijednošću (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 154).

U hrvatskome jeziku postoje tri vrste direktnoga objekta, koji se pojavljuje kao dopuna prijelaznim glagolima u užemu smislu: besprijedložni akuzativ, dijelni genitiv i slavenski genitiv. Dva potonja razlikuju se od objekta u besprijedložnome akuzativu prije svega na temelju kriterija određenosti, a to također donosi i određene semantičke pomake. Međutim opis prijelaznosti ne može se temeljiti samo na odnosu glagola i dopune, već ga treba sagledavati analizirajući konstrukciju kao cjelinu te u obzir uzimati uži i širi kontekst, odnosno sve semantičke i pragmatičke čimbenike (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 153-155).

Kognitivna gramatika direktni objekt opisuje kao jedan od ključnih sudionika u gramatičkoj strukturi, a njegova kognitivna i gramatička fokalnost, odnosno uloga lika drugoga plana unutar hijerarhije lik / pozadina, jedini je univerzalno primjenjivi kriterij za sve direktne objekte. Ostali kriteriji poput pridruživanja semantičke uloge, empatije i određenosti primjenjivi su samo na prototipne članove kategorije. Prema načelu lika i pozadine objekt se definira kao orijentir ili lik drugoga plana, a po kognitivnoj istaknutosti nalazi se odmah iza lika prvoga plana ili subjekta (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 155).

5.1. Prototipni direktni objekt

Kategorija prijelaznosti kao i sve druge jezične kategorije, radijalna je kategorija i temelji se na efektu prototipa te se ne može definirati samo na osnovi upravljačkih svojstava glagola. Jedna od najutjecajnijih studija o prijelaznosti rasprava je Hoppera i Thompson (1980), koja ukazuje na to da sama prisutnost objekta u konstrukciji i njegova sveza s glagolom nije dovoljna za definiranje prijelaznosti. Analiza prijelaznih konstrukcija mora uključivati odnose na razini cijele rečenice. Hopper i Thompson identificiraju deset faktora koji utječu na prijelaznost: broj sudionika, kretanje, glagolski vid, trenutnost, voljnost, afirmacija, modalnost, agentivnost, zahvaćenost objekta i individualiziranost objekta. Ta obilježja variraju među jezicima, ali su univerzalna u većini jezika. Rasprava Hoppera i Thompson (1980) kao i rad Hoppera (1985), temelj su analize prijelaznih konstrukcija unutar kognitivne gramatike, ali i analize subjekta i objekta. U tome kontekstu disertacija S. A. Rice (1987) uspostavlja hijerarhiju engleskih prijelaznih konstrukcija od prototipnih prema rubnijima (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 156). S. A. Rice uglavnom nasljeđuje obilježja uspostavljena u Hopper-Thompson (1980) te dodaje konceptualnu notu uloge promatrača (konceptualizatora), odnosno samoga govornika koji svijet oko sebe promatra i jezično kodira. Taj pristup može se svesti na tri kognitivna modela: model biljarske kugle, model pozornice (koji se tiče samoga promatrača) i model semantičkih uloga (Langacker 1991: 286). Kombinacija tih modela uspostavlja prototip prijelazne konstrukcije, odnosno kanonski događajni model koji uključuje prijenos energije u lancu radnje između dva prototipna aktanta (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 157).

Sintaktički test za odstupanje prijelaznih konstrukcija od prototipa je (ne)mogućnost pasivizacije, jer svaka prototipna prijelazna konstrukcija mora imati mogućnost uspostave ovjerenoga pasivnog korelata (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 155-156).

Za hrvatski jezik relevantna su sljedeća obilježja:

1. Entiteti koji sudjeluju u prijelaznome događaju moraju biti konkretni, odvojeni i asimetrični (opozicija agens/pacijens i njezine implikacije, aficirani i eficirani objekti)
2. Radnja mora biti jasno usmjerena od izvornoga prema ciljnome entitetu (model biljarske kugle)
3. Mora postojati dinamičan prijenos energije u akcijskome lancu radnje od subjekta prema objektu, što uzrokuje zahvaćenost i promjenu ciljnoga entiteta

4. Prisutnost različitih priložnih i pridjevnih modifikatora potencira realnost događaja
5. Svršenost radnje (teličnost i trenutnost) doprinosi njezinoj razvedenosti (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 157).

Primjer prototipnoga direktnog objekta bila bi konstrukcija *Laura je razbila vrata. / Vrata su razbijena od Laure.*¹⁶ Prototipnost se aktivne rečenice potvrđuje gramatičnošću pasivnoga korelata. *Vrata* izravno trpe posljedice događaja koji je izazvao subjekt *Laura*.

5.2. Konstrukcije s dva direktna objekta

U hrvatskome jeziku kao i u mnogim drugim jezicima, postoje konstrukcije s glagolima koji omogućuju uporabu dviju besprijedložnih akuzativnih dopuna. Takvih glagola u hrvatskome jeziku nema puno, a uključuju glagole poput *na/pod)učiti, podučavati, (za)tražiti, (za)moliti* te glagole s prefiksima *u, is, pro*. Dvije ključne nedoumice koje se javljaju u vezi s tim konstrukcijama, a oko kojih se mišljenja hrvatskih jezikoslovaca razlikuju su: (i) može li se govoriti o dva direktna objekta i (ii) koji objekt smatrati direktnim ako nije riječ o dva direktna objekta. Barić i suradnici (1997: 435) te Raguž (2010: 323) jednostavno konstatiraju da je riječ o dvama direktnim objektima u akuzativu, bez dublje analize. S druge strane Silić i Pranjković (2007: 303-304) te Zovko Dinković (2010: 267-275) smatraju da se radi o jednome direktnom i jednome indirektnom objektu te navode metodološke poteškoće definiranja dvaju direktnih objekata i implikacije različitih tipova akuzativnih objekata. Primjerice *Laura je podučavala Doru gramatiku / Podučavala ju je / Podučavala je gramatiku.*¹⁷ Oni također ističu da dva objekta nikada nisu jednako zahvaćena radnjom, pa ne pripadaju istoj kategoriji. Iako je stav da nije riječ o dva direktna objekta prihvatljiv, pitanje koji je od njih direktni nije tako jednostavno. Naime većina gramatičara koji odbacuju ideju dvaju direktnih objekata smatra da je prvi objekt, dakle onaj koji se odnosi na osobu, direktni. Međutim to je problematično jer objekt ne ovisi samo o gramatičkim već i leksičkim svojstvima glagola. Jedan od najpouzdanijih kriterija jest (ne)mogućnost parafraziranja objekta drugim padežom ili prijedložnim izrazom, odnosno što je veća mogućnost parafraze, to je niži stupanj zahvaćenosti,

¹⁶ Navedeni je primjer osmislila autorica rada.

¹⁷ Navedene je primjere osmislila autorica rada.

što povećava vjerojatnost da je riječ o indirektnome objektu (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 159).

Zovko Dinković (2010: 273) smatra da je prvi objekt direktni jer je ispustiv. Međutim Belaj i Tanacković Faletar (2017: 161) smatraju da je upravo suprotno – direktni objekt je načelno obvezniji član rečeničnoga ustrojstva od indirektnoga objekta. Argument u prilog tezi da je drugi objekt direktni jest i činjenica da odnosi u primjeru s glagolom *podučavati* pokazuju da prvi objekt može biti direktni, dok je drugi indirektni jer podliježe parafrazi i ispustiv je.

Da sumiramo: pasivizacija je važan test za određivanje prototipnosti direktnoga objekta, pri čemu prototipne prijelazne konstrukcije s jednim direktnim objektom moraju imati mogućnost pasivnoga korelata. U aktivnim konstrukcijama s dvama objektima jedan mora ostati na poziciji objekta. Smatramo da je relevantnije direktnim objektom smatrati drugu akuzativnu dopunu, osim u slučaju glagola *podučavati*, gdje je prvi objekt nesumnjivo direktni (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 159-162).

5.3. Rubne prijelazne konstrukcije

U ovome će se dijelu raspraviti primjeri hrvatskih prijelaznih konstrukcija kako bi se pokazalo da definiranje prijelaznosti samo na temelju sintaktičke veze glagola i njegovih dopuna nije dovoljno. Kao pokazatelj odstupanja od tipičnih prijelaznih konstrukcija koristi se sintaktički test (ne)mogućnosti pasivizacije. Svaka relacijska predikacija uključuje odnos između dva ili više entiteta, pri čemu je direktni objekt obvezni član rečenice jer je neposredno povezan sa samim procesom. Implicitni objekti češće se pojavljuju uz nesvršene glagole s općim značenjem primjerice *Dora trči brzo* (glagol ne zahtijeva direktni objekt, stoga je objekt implicitan), ali mogu izostati i uz svršene glagole, bez obzira na njihovu teličnost. Značenje mjere, pri čemu subjekt i objekt nisu percipirani kao odvojeni entiteti, prisutno je i u konstrukcijama s neprijelaznim glagolima u neutralnim situacijama poput *trčati*, *hodati*, *plivati* ili *skočiti*. Nemogućnost tvorbe pasiva kod ovih glagola dodatno naglašava njihov rubni status u kategoriji prijelaznosti primjerice u rečenici *Laura je sinoć skočila tri metra dok je pokušavala pobjeći* /**Sinoć je tri metra skočeno od Laure dok je pokušavala pobjeći*. Leksikalizirani objekti pojavljuju se u konstrukcijama koje odstupaju od prototipnoga scenarija primjerice s glagolima koji označavaju postizanje ili dostizanje kao što su *dostići*, *postići*,

očitati, otkucati, dosegnuti. U takvim konstrukcijama, subjekt i objekt mogu biti isti entitet ili objekt može biti dio subjekta. Ovakve konstrukcije često nemaju mogućnost pasivizacije, što ukazuje na njihovu rubnost u kategoriji prijelaznih konstrukcija primjerice *Moj novi videouradak postigao je veliki broj pregleda / *Veliki broj pregleda postignut je od moga novog videouratka*. Primjeri glagola poput *težiti, stajati (koštati)* jasno pokazuju da se ne može govoriti o prijelaznosti jer su akuzativne sintagme zapravo količinski adverbijali. Njihova visoka rubnost očituje se nemogućnošću uspostave pasivnoga korelata primjerice *Ova sintaksa teži dva kilograma / *Dva kilograma težena su od ove sintakse*. Slično je i s glagolima poput *trčati i hodati* koji mogu biti prijelazni kad se težište prebaci na konceptualizaciju količine kao autonomnoga entiteta primjerice *Studenti su jučer plivali sto metara / Jučer je sto metara plivano od studenata*. Posebnu pažnju zaslužuju glagoli koji označavaju odnos dijela i cjeline poput *zauzimati, sadržavati, imati i posjedovati*. Glagol *zauzimati* može biti bliži prototipu jer označava završetak radnje tek po završetku radnje, dok *sadržavati* i *imati* uvijek označavaju odnos dijela i cjeline i ne mogu imati pasivne korelate primjerice *Laura je posjedovala romobil / Romobil je posjedovan od Laure; Laura ima novo auto / *Novo auto imano je od Laure*. Na kraju, očito je da stupanj prijelaznosti konstrukcije varira ovisno o kontekstu i leksičkim svojstvima glagola, što se jasno može vidjeti kroz različite primjere i testove (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 162-169).¹⁸

Vremenski akuzativ predstavlja rubnu varijantu ciljne sheme jer u tom slučaju referent u akuzativu nije fizički uključen u glagolski proces kao krajnja točka prijenosa energije, niti je agentivni trajektor perceptivno ili mentalno usmjeren na njega. Umjesto toga, zahvaćenost unutar konceptualne strukture postiže se iz perspektive vanjskoga promatrača. Vremenske relacijske predikacije (proces) razlikuju se od nevremenskih (odnosa) po tome što posjeduju vremensku dimenziju. Iako se vremenski akuzativ može zamijeniti vremenskim genitivom, to uzrokuje značajnu promjenu u konceptualno-semantičkim odnosima. Uporaba vremenskoga akuzativa temelji se na objedinjavanju različitih faza procesa u jednu cjelinu, stvarajući svojevrstu "kondenzaciju" glagolskoga procesa na konceptualnoj razini (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 414-415). Primjerice *Gledala sam seriju prošli vikend neće biti jednako konceptualizirano poput Gledala sam seriju prošloga vikenda*.¹⁹

¹⁸ Navedene je primjere osmislila autorica rada.

¹⁹ Navedeni je primjer osmislila autorica rada.

Akuzativ mjere upotrebljava se za označavanje količine i omogućuje ostvarenje ciljnoga koncepta slično kao kod vremenskoga akuzativa – naglašava zahvaćenost cjeline glagolskim procesom. Ova vrsta akuzativa javlja se i u prostornim odnosima kao i kod predmeta i/ili stvari kojima je moguće izmjeriti količinu. U svim takvim situacijama, akuzativ označuje količinu to jest mjeru u kojoj je određena standardna veličina obuhvaćena statičnim procesom koji se izražava kombinacijom pomoćnoga glagola i pridjeva ili imenskim predikatom primjerice *Laura je visoka 176 centimetara*.²⁰ Tako se ovaj tip akuzativa prirodno uklapa u shematsku komponentu obuhvaćenosti, tipičnu za akuzativni koncept cilja (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 416).

Akuzativ s infinitivom, iako rijedak, najčešće se pojavljuje u starijim tekstovima, posebice uz glagol (*u*)činiti primjerice *Učini skupiti svu gospodu*. Kada nije stilski obilježen, prisutan je u rečenicama s perceptivnim glagolima. U oba slučaja, dopune prijelaznim glagolima izražene su akuzativom, što znači da referenti u akuzativu spadaju u kategoriju izravnoga objekta. Tako se i ti referenti, koji su potpuno obuhvaćeni glagolskim procesom, uklapaju u shematski koncept cilja. Stoga akuzativ s infinitivom može se smatrati posebnim tipom objektnoga akuzativa, odnosno njegovom (pod)skupinom (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 417).

Načinski akuzativ najčešće se pojavljuje u frazeološkim izrazima, često u kombinaciji s prijedložnim akuzativom primjerice *Stajali su rame uz rame*. Ovi frazeološki izrazi nastaju elipsom, a njihovo potpuno razjašnjenje, koje uključuje prijelazni glagol, otkriva da je riječ o objektnome akuzativu. U ovom slučaju, referenti u besprijedložnom akuzativu također se uklapaju u jedinstvenu ciljnu shemu kao i ostali izravni objekti, jer su u potpunosti obuhvaćeni procesom prijelaznog glagola. Zbog toga se ova skupina akuzativa može smatrati specifičnom varijantom objektnog akuzativa (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 418).

Unutrašnji ili srodni objekti, poznati i kao tautološki ili cognate objekti, predstavljaju poseban oblik rubnih leksikaliziranih objekata. Ovi objekti dodatno potvrđuju da prijelaznost kao gramatička kategorija ovisi o konceptualno-semantičkim odnosima unutar rečenične konstrukcije. U hrvatskoj gramatičkoj literaturi rijetko se raspravljaju (npr. Pavešić 1971, Brdar 1992) jer su takve konstrukcije rijetke i često se koriste u beletristici, posebno kada se uz glagol nalazi nemodificirana imenica istoga korijena primjerice *bol bolovati*. Najopsežnija rasprava o toj temi u hrvatskome jeziku nalazi se u radu Birtić-Matas Ivanković (2009). U stranoj literaturi, ove konstrukcije su češće istraživane (npr. Rice 1987, Langacker 1991, Hopper

²⁰ Navedeni je primjer osmislila autorica rada.

1985). Konstrukcije s unutrašnjim objektima pripadaju visokorubnim prijelaznim konstrukcijama jer krše konceptualizaciju objekta kao zasebnoga entiteta. Takvi objekti rezultat su radnje i ne postoje neovisno o njoj poput primjera *izgraditi kuću* ili *nacrtati shemu*. Unutrašnji objekti predstavljaju ekstreman tip tih konstrukcija te su izvan specifičnih konteksta negramatični primjerice *živio je život*. Međutim kada su objektne imenice modificirane, konstrukcije postaju gramatične *živio je težak život*. Kognitivna gramatika ovu razliku objašnjava razlikovanjem tipa i varijante. Srodne konstrukcije uključuju semantički srodne objekte poput *isplakati suze* ili *disati zrak* koji se nazivaju hiponimnim objektima. Ove konstrukcije ne razlikuju se značajno od unutrašnjih objekata te također pokazuju gradaciju u smislu svoje značenjske ovisnosti o glagolu (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 173-175).

Posljednji tip rubnih prijelaznih konstrukcija obuhvaća konstrukcije s perifraznim glagolima poput *pretrpjeti*, *doživjeti*, *dobiti* i *primiti*, gdje odglagolna imenica služi kao obvezna dopuna, što predstavlja oblik dekompozicije predikata. U ovim konstrukcijama subjekt zauzima ulogu pacijensa, dok je objekt konkretan ili apstraktan entitet sa semantičkom ulogom teme. Ove konstrukcije funkcioniraju slično pasivu, ali su negramatične u prototipnim pasivnim konstrukcijama zbog kolizije između makrouloga trpitelja i vršitelja. Također, rubnim tipovima izravnoga objekta mogu se smatrati i konstrukcije poput *Strah me je* gdje objekt nosi ulogu doživljavača, iako su ove konstrukcije slične onima s dativnim doživljavačima poput *Muka mi je* (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 180-183).

5.4. Dijelni i slavenski genitiv

Dijelni i slavenski genitiv odnose se na posebne uporabe genitiva u jezicima poput hrvatskoga. Ove forme pomažu razlikovati subjekt od direktnoga objekta na temelju njihove topikalnosti u rečenici. Ključna razlika između subjekta i direktnoga objekta temelji se na tome da subjekt zauzima prvo mjesto u fokusu (lik prvoga plana), dok je direktni objekt u pozadini (lik drugoga plana). Čak i u jezicima bez jasno definirana subjekta, neka forma uvijek ima primat u fokusu. Subjekti su prototipno agensi, ljudski entiteti i određeni u kontekstu, dok su direktni objekti pacijensi, neživi fizički entiteti i često specifično neodređeni. Premda su direktni objekti najčešće specifično neodređeni, postoje mnoge iznimke. Langacker (1991) naglašava da direktni objekti često uvode nove, nepoznate entitete u diskurs, no empatija i određenost ostaju najvarijabilniji faktori topikalnosti. Razlika između prototipnoga direktnoga

objekta u akuzativu i dijelnih te slavenskih genitiva temelji se na stupnju određenosti objekta. Prototipni akuzativni objekt je određen, dok su dijelni i slavenski genitivi neodređeni. Primjerice konstrukcije *Kupi mi mesa* i *Nemamo mesa* mogu se interpretirati kao *Kupi mi dio od mesa* i *Nemamo nijedan dio od mesa*. Dijelni genitiv kao dopuna glagolima može biti direktni objekt ako postoji alternacija s akuzativom primjerice *Dodaj mi mesa!* / *Dodaj mi meso!* (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 183-184).²¹

Dijelni genitiv ukazuje na neodređenost jer se odnosi na dio nečega, bez jasno definiranih granica, dok akuzativ označava cijeli entitet. Ova razlika proizlazi iz koncepta stežljivosti (kontraktibilnosti) gdje se dio gradivne imenice uvijek može referirati istom imenicom, što nije slučaj kod brojivih imenica. Ivić (1983) naglašava razliku između referencijalnoga značenja akuzativa i generičkoga značenja dijelnoga genitiva. Primjerice fraze *Prospi (onu) vodu iz bokala* i *Donesi (one) jabuke bit će prihvatljive* ako se voda i jabuke odnose na različite vrste (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 186-187).

Opreka određenosti i neodređenosti prisutna je i kod slavenskoga genitiva u niječnim konstrukcijama primjerice *Za to nećemo dati novaca* / *Za to nećemo dati novce*. Slavenski genitiv često se upotrebljava i u frazeologiziranim izrazima gdje je generička, neodređena interpretacija potrebna primjerice *On nema ni prebijene pare* ili *Nemam ni kuće ni krova* (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 189-190).

²¹ Navedene je primjere osmislila autorica rada.

6. Zaključak

Na kraju ovoga završnog rada važno je uočiti kako istraživanje koncepta direktnoga objekta kroz prizmu kognitivne lingvistike otkriva značajne prednosti ovoga pristupa u odnosu na tradicionalne gramatičke modele. Dok su tradicionalne gramatike usredotočene na formalnu strukturu i sintaktičke funkcije, kognitivna lingvistika pruža dublje razumijevanje jezika kroz povezanost sintakse i semantike. U kognitivnoj gramatici direktni objekt nije samo sintaktička dopuna glagolu, već ključna komponenta u konceptualizaciji radnje, što omogućava govornicima da preciznije i bogatije izraze svoje misli i iskustva. Kroz analizu različitih primjera iz hrvatskoga jezika postalo je jasno da kognitivni pristup omogućava dublju analizu semantičkih nijansi koje tradicionalni modeli često zanemaruju. Direktni objekt, promatran kroz ovaj pristup, pokazuje se kao dinamičan i fleksibilan element rečenice, koji nije ograničen samo na fizičke radnje, već obuhvaća i apstraktne procese, emocionalna stanja i složene konceptualne strukture. Ovaj rad također je pokazao da su tradicionalni pristupi korisni za razumijevanje osnovne strukture jezika, ali su često ograničeni u svojoj sposobnosti da objasne složenije jezične fenomene. Kognitivna gramatika s druge strane nudi sveobuhvatan okvir koji povezuje jezik s ljudskom kognicijom, čime se omogućuje šire i dublje razumijevanje jezičnih struktura. Prednosti kognitivnoga pristupa posebno dolaze do izražaja u njegovoj sposobnosti da premosti jaz između sintakse i semantike, pružajući alate za analizu jezika koji su više usklađeni s načinom na koji ljudi prirodno percipiraju i upotrebljavaju jezik. Stoga kognitivnolingvistički pristup ne samo da proširuje naše razumijevanje jezika već i otvara nove mogućnosti za daljnja istraživanja u području hrvatske gramatike i lingvistike općenito. Koncept direktnog objekta iz kognitivnolingvističke perspektive jasno odražava glavni fokus rada – analizu direktnoga objekta kroz prizmu kognitivne lingvistike. Ovaj pristup donosi značajne prednosti u odnosu na tradicionalne gramatičke modele. U okviru kognitivne gramatike, direktni objekt nije tek sintaktička dopuna glagolu, već ključna komponenta u konceptualizaciji radnje, omogućujući preciznije izražavanje misli i iskustava. Zaključno, kognitivna lingvistika ne samo da proširuje naše razumijevanje jezičnih struktura, već pruža i sveobuhvatan okvir za analizu jezika koji je usklađen s načinom na koji ljudi prirodno percipiraju i koriste jezik.

7. Literatura

Knjige

1. Barić, E. i suradnici (1997.) *Hrvatska gramatika*. Zagreb, Školska knjiga.
2. Belaj, B. i Tanacković Faletar G. (2014.) *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika, Knjiga prva: Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb, Disput
3. Belaj, B. i Tanacković Faletar G. (2017.) *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika 2: Sintaksa jednostavne rečenice*. Zagreb, Disput.
4. Burić, H. (2021). *Kognitivnolingvistički pristup sintaktičko-semantičkomu opisu osjetilnih glagola u hrvatskome jeziku (Doktorska disertacija)*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
5. Chomsky, N. (1980.) *Rules and Representations*. New York: Columbia University Press.
6. Croft, W. (2001.) *Radical construction grammar: syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
7. Dik, S. C. (1978.) *Functional Grammar*. Amsterdam: North-Holland.
8. Dik, S. C. (1989.) *The Theory of Functional Grammar, Part 1*. Dordrecht: Foris.
9. Goldberg, A. E. (1995.) *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
10. Hopper, P. J. i S. A. Thompson. (1980.) *Transitivity in Grammar and Discourse*. *Language* 56: 251–299
11. Hopper, P. J. (1985.) Causes and Affects. U: *Papers from the Parasession on Causatives and Agentivity*, W. H. Eilfort i dr. (ur.): 67–88. Chicago: Chicago Linguistic Society.
12. Ivić, M. (1983.) *Lingvistički ogledi*. Beograd, Prosveta.
13. Katičić, R. (1986.) *Sintaksa hrvatskog književnog jezika*. Zagreb, Globus.
14. Lakoff, G. (1987.) *Women Fire and Dangerous Things – What Categories Reveal about the Mind*. Chicago and London: The University of Chicago Press
15. Lakoff, G. i M. Johnson. (1980.) *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
16. Langacker, R.W. (1987.) *Foundations of Cognitive Grammar*. Volume I: Theoretical Prerequisites. Stanford: Stanford University Press.
17. Langacker, R. W. (1988.) *A Usage-Based Model*. U: *Topics in Cognitive Linguistics*, B. Rudzka-Ostyn (ur.): 127–161. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

18. Langacker, R.W. (1991.) *Foundations of cognitive grammar*. Stanford, California, Stanford University Press.
19. Langacker, R.W. (1999.) *Grammar and Conceptualization*. Berlin: Mouton
20. Langacker, R.W. (2008.) *Cognitive Grammar; A Basic Introduction*. New York, Oxford University Press.
21. Langacker, R. W. (2013.) *Essentials of Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
22. Pavešić, S. (1971.) *Jezični savjetnik s gramatikom*. Zagreb, Matica hrvatska.
23. Raguž, D. (2010.) *Gramatika hrvatskog jezika*. Vlastito izdanje.
24. Rice, S. (1987.) *Towards a Cognitive Model of Transitivity*. San Diego: University of California
25. Silić, J. i Pranjković, I. (2007.) *Gramatika hrvatskoga jezika - Za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb, Školska knjiga.
26. Van Valin, R. D. i R. J. LaPolla. (1997.) *Syntax: Structure, Meaning and Function*. Cambridge: Cambridge University Press.
27. Van Valin, R. D. (2001.) *An Introduction to Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.

Radovi

1. Belaj, B. (2003). *On some peripheral types of accusative direct object in Croatian: A cognitive analysis*. Jezikoslovlje, 4 (2), 263-278.
2. Birtić, M. i Matas Ivaković, I. (2009.) *Akuzativne dopune uz neprijelazne glagole: što su unutrašnji objekti*. Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 35, 1-19.
3. Bratianu, C. (2018). *A holistic view of the organizational knowledge dynamics*. *Holistica Journal of Business and Public Administration*, Vol. 9, Issue 2, pp. 7-22.
4. Brdar, M. (1992.) *Prototipni pristup relevantnosti (direktnog) objekta u okviru funkcionalne gramatike*. *Suvremena lingvistika* 34, 41-61.
5. Kružić, B., Lovrić, M. i Maksimović, T. (2010). *Kratki pojmovnik kognitivne lingvistike*. *Hrvatistika*, 4 (4), 9-33.
6. Krušelj, K. (2012). *Kognitivna lingvistika i značenje (Završni rad)*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
7. Talmy, L. (1988). *Force Dynamics in Language and Cognition*. *Cognitive Science*, 12: 49-100.
8. Taylor, J.R. (2019.) *Cognitive Approaches to English Grammar*.

9. Zovko Dinković, I. (2010.) Egzistencijalni glagoli u hrvatskome. Treći hrvatski sintaktički dani: sintaksa glagola.

Mrežni izvori:

1. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2013. – 2024). *Kognitivna lingvistika*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Pristupljeno 3.8.2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kognitivna-lingvistika>.

Sažetak

KONCEPT DIREKTNOG OBJEKTA IZ KOGNITIVNOLINGVISTIČKE PERSPEKTIVE

Koncept direktnoga objekta iz kognitivnolingvističke perspektive istražuje se kroz usporedbu s tradicionalnim gramatičkim pristupima u hrvatskome jeziku. Kognitivna gramatika, koja naglašava kontinuum između sintakse i semantike, omogućava dublje razumijevanje direktnoga objekta kao ključnoga elementa u konceptualizaciji radnje, a ne samo kao sintaktičke dopune glagolu. Analiza primjera pokazuje kako kognitivni pristup pruža dublje uvide u analizu jezika, povezujući jezične strukture s ljudskom percepcijom i iskustvom. Važnost kognitivne lingvistike jest da razotkriva pravu prirodu jezika te razotkriva činjenicu da sintaksa ipak ne može biti u središtu pozornosti, niti se jezične analize mogu svoditi samo na sintaksu već razotkriva suodnos sintakse i semantike tako nam pružajući sveobuhvatan okvir za jezičnu analizu i otvarajući nove mogućnosti za daljnja istraživanja u području hrvatske lingvistike.

Ključne riječi: direktni objekt, kognitivna lingvistika, kognitivna gramatika, sintaksa, semantika, tradicionalne gramatike.

Abstract

THE CONCEPT OF THE DIRECT OBJECT FROM A COGNITIVE LINGUISTIC PERSPECTIVE

The concept of the direct object from a cognitive linguistic perspective is explored through a comparison with traditional grammatical approaches in the Croatian language. Cognitive grammar, which emphasizes the continuum between syntax and semantics, allows for a deeper understanding of the direct object as a key element in the conceptualization of action, rather than merely as a syntactic complement to the verb. The analysis of examples demonstrates how the cognitive approach offers deeper insights into language analysis, linking linguistic structures with human perception and experience. The significance of cognitive linguistics lies in uncovering the true nature of language and revealing that syntax cannot be the sole focus of attention, nor can linguistic analysis be reduced solely to syntax. Instead, it highlights the interrelationship between syntax and semantics, providing a comprehensive framework for linguistic analysis and opening new possibilities for further research in the field of Croatian linguistics.

Keywords: direct object, cognitive linguistics, cognitive grammar, syntax, semantics, traditional grammars.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

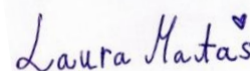
IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Laura Matas, kao autorica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom **Koncept direktnog objekta iz kognitivnolingvističke perspektive** koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javno dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 26. rujna 2024.

Potpis

Handwritten signature of Laura Matas in blue ink, with a small heart symbol at the end of the name.

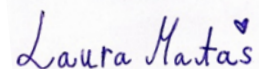
SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Laura Matas, kao pristupnica za stjecanje zvanja prvostupnice hrvatskoga jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga/diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26. rujna 2024.

Potpis

Handwritten signature of Laura Matas in blue ink, with a small heart symbol at the end of the name.

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA RADA U DIGITALNI REPOZITORIJ
FILOZOFSKOGA FAKULTETA U SPLITU**

Studentica: Laura Matas

Naslov rada: Koncept direktnog objekta iz kognitivnolingvističke perspektive

Znanstveno područje: Hrvatski jezik i književnost

Znanstveno polje: Hrvatski jezik i književnost

Vrsta rada: Završni rad

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): Helena Burić, v. pred. dr. sc.

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): /

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): Josipa Korljan Bešlić, v. lekt. dr. sc.; Marijana Tomelić Ćurlin, prof. dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autorica predanoga završnoga rada i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude u otvorenom pristupu.

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 26. rujna 2024.

Potpis studenta/studentice:

